

Zelenka, Miloš

Memoáry jako příspěvek k dějinám slavistiky v Rusku

Slavica litteraria. 2009, vol. 12, iss. 1, pp. 167-169

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103495>

Access Date: 26. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Slovensku udělali dost, např. J. Cvekl, autor portrétu S. Freuda z roku 1965.

Když se autor soustředí na určité téma, mívá pocit, že by je měl každý přijímat; tedy, že Slovensko by mělo Freuda začít konečně přijímat jinak, nikoli s podezřením a podezíráním – tomuto postupu se podařilo Bžochovi úspěšně vyhnout, i když někdy stál už na pokraji tohoto úskalí. Jeho kniha má tudíž náležitý odstup a nadhled. Freudovi se prostě na Slovensku nedařilo z určitých důvodů – ty Bžoch brilantně – implicitně i explicitně – vysvětluje. Vnější překážky nyní zmizely, vnitřní namnože zůstávají – ale to je zcela normální, stejně jako interference a vnitřní tenze.

Zdálo by se, že kromě náboženských důvodů v zemi tak většinově katolické a menšinově evangelické, pravoslavné a ukiátské byl největší překážkou freudismu marxismus, to je však pravda až později, a to ještě šlo spíše o jeho primitivní ideologickou aplikaci; na počátku se v SSSR rýsovala zcela běžná syntéza marxismu a freudismu, jak ji pokusně vidíme u francouzských a českých zakladatelů surrealismu; nemyslím, že by slovenský sborník z roku 1989 Bachtinovy inšpirácie (konference jsem se tehdy také zúčastnil referátem Michail Bachtin a takzvaný výchovný román) nevyužil příležitosti; Bachtin byl chápán spíše jako fenomenolog a ti jsou, jak známo, přímými odpůrci psychologických metod, ale také zde pravděpodobně nebyl žádný odborník na psychoanalýzu nebo znalec Freuda; to, že byl

Bachtin v bývalém Československu využíván jako oponentura marxismu, je pravda, ale bylo to poněkud ahistorické, neboť Bachtinovo dílo dovolně vyrůstalo z postupujících se vrstev volných relativně filozofických představ sovětských 20. let, kde a kdy se spojovaly věci z pohledu budoucího nepříznivého vývoje zdánlivě odlehle a kde marxismus mohl být ještě živým myšlením, nikoli zcela ideologickou indoktrinací jako důležitý filozofický proud. Ostatně to, že Marx patří do proslulého židovského myslitelského řetězce jdoucího od Ježíše přes Isaaca Newtona k Freudovi a Einsteinovi neměl pochyby ani dobově provokující pisničkář Vladimír Vysockij.

Bžochova kniha je čtivá a příběhově nasycená, vyzývající k přemýšlení; může vyvolat souhlasné i váhavé a kritické reakce. Patří k těm dílům, na nichž je viditelná důkladná příprava (část knihy vznikla jako součást grantového projektu VEGA Konzervativne odpovede na výzvy modernizácie) a která si zaslouží trvalou, nejen aktuální pozornost, neboť odkazuje k hlubinnému proudu lidského myšlení i specifických komunit. Kniha je sice psána jakoby zvnějšku, nikoli zevnitř literární vědy, autor je ostatně aktivním členem Slovenské společnosti Sigmunda Freuda, ale je v dobrém slova smyslu poznamenána jeho „literárností“: partie o literární vědě jsou tu podle mě klíčové. Pro literárněvědnou slavistiku obecně, ale i analýzu slovenského recepčního prostředí je nanejvýš podnětná.

Ivo Pospíšil

MEMOÁRY JAKO PŘÍSPĚVEK K DĚJINÁM SLAVISTIKY V RUSKU

Kak eto bylo... Vospominanija sotrudnikov, Instituta slavjanovedenija, ed. J. P. Aksenova, Institut slavjanovedenija Russkoj akademii nauk, Moskva 2007, 280 s.

Recenzovaný sborník vzpomínek ruských slavistů, který se metodologicky zařazuje do proudu „oral history“, je přesvědčivým dokladem, že i dějiny vědeckých institucí mohou být nejen poučným, ale i fascinujícím čtením přibližujícím zdánlivě nepřístupné a odtažené téma. V jednotlivých příspěvcích nejde o faktografický záznam izolovaných událostí, ale vystupují před námi živé osobní a profesní

osudy intelektuálů, kteří v obtížných politických a ekonomických poměrech východisko z existenciální krize a obyčejnou lidskou útěchu nacházeli ve svém svobodném bádání. Kniha, obsahující bohatou faktografickou přílohu a soupis pracovníků Institutu (s. 268–277), vyšla k 60. výročí založení moskevského Institutu slavistiky (1947–2007), který vznikl na základě rozhodnutí Prezidia AV SSSR v září 1946 a který organizačně propojil slovenská oddělení Institutu historie, Institutu ruského jazyka a Slovenské komise AV. (O dějinách Institutu slavjanovedenija podrobně informují publikace *Dvadcat' pjat' let dejatel'nos-*

ti *Instituta 1947-1972*, Moskva 1971; *Institut slavjanovedenija i balkanistikii 1947-1977*, Moskva 1977; *Institut slavjanovedenija i balkanistikii. 50. let*, Moskva 1996. O této knize srv. kritickou recenzi A. Měšťana v *Slavii* 66, 1997, č. 3, s. 383–384.) Třeba podtrhnout, že Institut slavistiky od svého zrodu až do současnosti představoval excelentní badatelský ústav, který, jak vyplývá z emotivně laděných textů žijících pamětníků, nikdy v zásadní míře nepodlehł ideologickým tlakům a dokázal si uchovat nezávislost a metodologickou inovativnost a průbojnost vědeckého poznání.

Jak známo, sovětská slavistika byla v 30. letech personálně zdecimována a její stěžejní představitel politicky likvidován. Obvinění slovanských filologů z buržoazního „panslavismu“ a euroasijství jako formy moderního nacionalismu vedla k likvidaci leningradského Institutu slavistiky před válkou (analogicky nacisté za protektorátu zrušili Slovanský ústav v Praze zřízený legendárním M. Murkem). Kořeny tohoto cíleného útoku proti slavistům jako příslušníkům tzv. staré inteligence souvisely s aktivitami badatelských osobností jako např. Trubeckoj, Ljckij, Jakobson, Bogatyrev ad., kteří se zdarem zakotvili v emigraci či se o ni neúspěšně pokoušeli (Durnovo). Tito emigranti však nikdy nepřestali udržovat přátelské kontakty s domácími slavisty (Vinogradov, Žirmunskij, Speranskij, Kravcov, Peretc ad.), čímž poskytli oficiálním sovětským orgánům zámlinku k rozpoutání perzekucí – vyhnanství a poprav. (Srv. naši studii *Die russische Emigration im Kontext der tschechischen Literaturwissenschaft der Zwischenkriegszeit Jevgenij Ljckij kontra Roman Jakobson*, in: *Wissenschaft im Exil. Die Tschechoslowakei als Kreuzweg 1918–1989*, ed. A. Kostlan und A. Velková, Prag 2004, s. 262–288.) V zahraničí působící slavisté byli v letech 1933–1934 označeni za řídicí centrum tajné protisovětské fašizující organizace Ruská nacionální strana, která však existovala pouze v nekompetentních hlavách horlivých policejních vyšetřovatelů.

Jestliže perzekuce ruských slavistů byly v posledním dvacetiletí podrobně zdokumentovány (srv. např. publikaci F. D. Ašnin – V. M. Alpatov: „*Delo slavistov*“: *30-e gody*. O knize detailně referoval S. Wollman ve studii *Pronásledování slavistů v Sovětském svazu a Slovanský ústav v Praze*, *Slavia* 66, 1997, č.

1, s. 1–20), zhruba tři desítky vzpomínkových textů pokračují v tematicky příbuzné linii, která formou memoárových statí vedle nezbytné subjektivity předkládá i spolehlivé svědecké výpovědi materiálůvě se opírající o archivní dokumenty a protokoly: objevují se tu vzpomínky na ředitele (B. D. Grekov, P. N. Tretjakov, I. I. Udal'cov, I. A. Chrenov, D. F. Markov a V. K. Volkov), jsou zde zachycena jednotlivá období, kdy koncepce „slavjanovedenija“ zahrnovala vedle středoevropských slovanských zemí např. i balkanistiku nebo bělorusistiku a ukrajinistiku (od konce 90. let minulého století se Institut vrátil k původnímu názvu z roku 1947) a překračovala užší jagičovské chápání slovanské filologie v souladu s ruskou tradicí z 19. století směrem ke komplexnímu výzkumu dějin a kultur slovanských (částečně i balkánských) národů. Publikáční platformou Institutu se stal časopis *Sovetskoje slavjanovedenije*, později *Slavjanovedenije*, které vždy bylo v odborné komunitě ruských i zahraničních slavistů považováno za prestižní vědecké periodikum. Jeho současný šéfredaktor, historik slavistiky M. A. Robinson důstojně pokračuje v této tradici a časopis získal za jeho vedení primát v odhalování pravdy o osudech ruské porevoluční slavistiky. Ve srovnání s českou Slavií, která po nešťastném odvolání nestora evropské slavistiky Slavomíra Wollmana po padesáti letech jeho aktivní činnosti, se jen obtížně profiluje a zejména v oblasti slovanské literární vědy ztrácí své předchozí postavení, *Slavjanovedenije* celkově zůstalo metodologicky otevřeným a dynamicky se rozvíjejícím se periodikem, které dbalo na zárnovou a tematickou vyváženost slavistické oborové skladby.

Vzpomínky jako subjektivní výpovědi představují aktuální nástroj pro uchopení jedinečnosti okamžiku, zároveň se stávají specifickým projevem literatury faktu, která zachycuje smysl „dění“ v konkrétní historické události z pohledu přímo prožívané skutečnosti a interpretovaných z hlediska přítomnosti (tu však nikdy nemůžeme přesně definovat). Nezastíraná fragmentárnost, emocionálnost a dramatizace osobního a veřejného (např. bohemistka L. N. Budagova v stati *Ach, Institut moj, Institut... skrze „privátní“ momenty prezentuje citové vztahy ruských bohemistů k české literatuře jako k celoživotní lásce,*

např. zachycuje úsměvné setkání s V. Nezvalem apod.) vede k tomu, že zachycené výsky minulosti se prolínají s „historicitou“ doby a konstituují fenomén označovaný jako tradice a kolektivní paměť. Memoáry členů Institutu proto vyprávějí své „miniaturní“ příběhy: jde o zážitky z cest a zahraničních konferencí, záznamy soukromých a veřejných debat na půdě Institutu, o přiblížení aspirantských začátků vědeckých kariér. Příběhy zlidšťují již nežijící legendy (N. I. Tolstoj, V. N. Toporov, D. F. Markov ad.), vykreslují portréty školitelů či jen zachycují způsoby a společná prožívání vědeckého oddychu uprostřed práce na velkých kolektivních projektech (S. A. Šerlaimova, S. M. Falkovič, J. P. Aksenova). Žánrově a hodnotově diferencované texty sjed-

nocuje všudypřítomný motiv obdivu a úcty, pocit oprávněné hrdosti na svůj Institut: i přes tóny laskavého humoru a sebeironie je zde patrné kolektivní vědomí příslušnosti k Institutu, který po celou dobu dosavadní existence jako symbol morální autority poskytuje nejen skromnou hmotnou obživu, ale především útěchu, radost z tvořivého objevování a hledání nového a neznámého. Srovnáme-li tento stav již s připomenutým českým protějškem, je pak zřejmé, že v našich poměrech bohužel vyniká ostrá cézura mezi slavnou minulostí a vyprázdněnou přítomností, v níž se odráží nejen nepříznivá společenská objednávka, ale i osobní ambice průměrných a závistivých, kteří postrádají onu paměť...

Miloš Zelenka

LESJA UKRAJINKA V JEDNOM SVAZKU

Лесь Українка. Усі твори в одному томі, ред.: В. Бусел, В. Латник, М. Литвинен. Київ 2008, 1375 с.

Vynikající výbor z prací ukrajinské spisovatelky světového jména Lesji Ukrajinky (vl. jm. Larysa Kosač, 1871–1913), dcery O. Pčilky, který nyní v jednom svazku vychází, je mimořádným edičním činem, jenž se pohybuje někde mezi klasickou akademickou a čtenářskou antologií. Úplné sebrané spisy Lesji Ukrajinky vyšly ovšem již několikrát, jednou ve 12 jindy v 10 dílech; toto jednosvazkové vydání, byť velmi objemné, je tedy svého druhu mimořádné. Pokud jde o texty, obsahuje vše podstatné, dokonce textové varianty a nedokončené projekty; horší je to s poznámkami, s tím, co činí akademické vydání akademickým. Na druhé straně je tato edice pastvou pro oči; ten, kdo se chce pročíst spisovatelčiným dílem, má tu jedinečnou, zdoluhavými komentáři nerušenou možnost. Předmluva M. Lytvynce je – jak tomu v Ukrajině bývá – nadbytečně patetická – to Lesja Ukrajinka nepotřebuje, je světová sama o sobě a hlavně nesmírně vzdělaná. Počet jazyků, v nichž četla, mluvila, event. sama psala, dosahuje dvojciferné hodnoty, její cestování a zahraniční pobyty – převážně a původně ze zdravotních důvodů – se změnil v hlubinné poznávání (Krym, Gruzie, Itálie, Egypt – nikoli nadarmo je v knize list s motivem pyramid,

jeji *Lesní píseň* (1911, čes. 1955) byla doceněna ve světovém měřítku vlastně teprve nyní (O. Zabužko).

Výbor zahrnuje především básnická díla (На крылах пісень, Думи и мрії, ale také díla dramatická včetně hry V zajetí babylónském, prozaickou tvorbu, také i dubia, nedokončené texty, fragmenty a překlady. Ty zvláště zaujmou. Jsou z ruštiny (I. S. Turgeněv, S. J. Nadson), polštiny (Maria Konopnicka, Adam Mickiewicz), francouzštiny (Victor Hugo, M. Maeterlinck), angličtiny (W. Shakespeare, G. G. Byron), z němčiny (G. Hauptmann), ale také ze staré řečtiny (Odysseia), staroindické a staroegyptské literatury; z ukrajinštiny do ruštiny přeložila povídky Ivana Franka a z ruštiny do ukrajinštiny prózy N. V. Gogola. Nejzajímavější jsou však její literárněkritické stati, jež mají signální a programový ráz a jsou psány povětšinou rusky: Малорусские писатели на Буковине, Новые перспективы а старые тени („Новая женщина“ западноевропейской беллетристики), Два направления в новейшей итальянской литературе, Заметки о новейшей польской литературе aj. Ukrajinka ve své tvorbě původní, překladové i literárněkritické zachytila zvláště novoromantická proudění, u Poláků naopak únik od tragicky vypjatého, pro Polsko katastrofického romantismu k tzv. pozitivismu /realismu (E. Orzeszkowa), resp.